

Roterdamā, 1. augustā, 14. 20 – 15. 53

Domāšanas diriģents

Arhitektu Remu Kolhāsu intervē Uldis Tīrons

Koncertzāle "Casa da Música" Portu

*Domāt par to, kas arhitektūra
var būt. Kas es varu būt.*

Stādīt lasītājam priekšā holandiešu arhitektu Remu Kolhāsu (1944) nav pateicīgs uzdevums: arhitekti viņu pazīst arī bez manas palīdzības, bet nearhitekti viņa vārdu jau iegaumējuši no pēdējā pusgada slejām vietējās avīzēs, kur bija lasāms, ka Laikmetīgās mākslas muzeju Rīgā projektē “viens no slavenākajiem pasaules arhitektiem” vai, vēl spēcīgāk, “pasaules ietekmīgākais arhitekts”, kā Rems Kolhāss bija nosaukts “Dienā”. Pārskatu par Kolhāsa vietu pasaules arhitektūrā es ar mierīgu sirdi atstāju speciālistiem, kas viņa darbus spēj salīdzināt ar citu arhitektu darbiem un saskata viņa stila ietekmi uz mūsdienu arhitektūru. (“Viņa slīpās telpas un saliektās, reizēm savērptās sienas, pretstatītās programmas, lētu un dārgu materiālu sajaukums ir iedzīvojušies visā pasaulē.” Ingurds Lazdiņš, “Diena”)

Taču “tīrās” arhitektūras rāmji Kolhāsam acīmredzami ir par šauriem, viņa pretenzija ir “uz visu pasauli”, ne mazāk; viņa arhitektūra no jau iekarotajiem Rietumiem traucas uz Austrumiem (Andrejsala un Sanktpēterburgas Ermitāžas piebūve ir tikai sīki pieturas punkti pa ceļam uz Ķīnas Centrālās televīzijas CCTV vadības ēkas debesskrāpi Pekinā), bet viņa arhitektoniskā (avangardiskā) domāšana tiecas pēc precīzas atbilstības mūsdienu globālajai, tūkstoš virzienos izšķīdušajai pasaulei. Kolhāsa grāmatās viņa dibinātā arhitektu biroja, slavenā *OMA (Office for Metropolitan Architecture)* darbība vienmēr tiek aplūkota paralēli dažādiem, tiešā veidā nesaistītiem pasaules notikumiem; pat pašu grāmatu iekārtojums cenšas atspoguļot pasauli kā tekstu, attēlu un ciparu šķembās sasprāgušu komiksu bez vienota stāsta – ja arī tas ir pasaules modelis, saprast tajā vienalga neko nav iespējams. Deviņdesmito gadu sākumā Kolhāss izdara secinājumu, ka arhitektūra ir par lēnu un neatbilst tam, kas notiek pasaulē, saukdams pēc “... pilnīgi jaunas arhitektūras, revolūcijas bez programmas, bez kūdītājiem, teorētiķiem un varoņiem. Tai nepieciešama pašai sava *“Fröhliches Wissenschaft”*.* Radīt šo jauno un jautro arhitektūras zinātni vajadzēja jaunai domātāju grupai: 1998. gadā Kolhāss savu biroju sadalīja divās daļās: *OMA* atstājot cīniņu ar praktisko arhitektūru, bet jaundibinātajai *AMO* uzstādot mērķi nodarboties ar visu, kas “attiecas uz “tīru” arhitektonisku domāšanu. Šī jaunā arhitektoniskā domāšana, bez šaubām, ir kaut kas pavisam cits, nekā vienkārši ēku projektēšana, un visdrīzāk tā būtu aptverama ar tādu pseidofilozofisku jēdzienu kā “domāšana pasaulē” – domāšana, kam, Marksa vārdiem runājot, pasaule nevis jāizskaidro, bet jāpārveido. “Atbrīvota no nepieciešamības celt, arhitektūra var kļūt par veidu, kā domāt par jebko – disciplīna, kas pārstāv attiecības, proporcijas, sakarības, ietekmes –, diagramma, kas atspoguļo visu.” Rems Kolhāss.

Vienā no iespaidīgākajām Rema Kolhāsa grāmatām “*S. M. L. XL*” (tajā tikpat kā neizsekojamā veidā ir 1344 lappuses) gar lappušu malām izvietota savdabīga vārdnīca ar visdažādāko pasaules autoritāšu izteikumiem sakarā ar arhitektūru un bez jebkāda sakara. Līdzīgā veidā gar šīs publikācijas malām izvietota neliela Rema Kolhāsa izteikumu vārdnīca, kas gan nekādā ziņā nepretendē sniegt vispusīgu ieskatu viņa neskaitāmo domu pasaulē.

Bailes

Varbūt arhitektu fanātisms – tuvredzība, kas liek viņiem ticēt, ka arhitektūra ir ne tikai izpausmes līdzeklis visam, kas ir labs, bet arī izskaidrojums visam tam, kas ir slikts – nav visvairs profesionāla deformācija, bet atbilde uz arhitektūrai pretējo, instinktīva atgrūšanās no tukšuma, bailes no nekā.

Fantastiski

Kā tik daudz vidēju celtnu var kopā radīt tādu fantastisku arhitektūras izrādi? Kā tik daudz “sliktuma” var reizēm novest pie kaut kā saprātīga?

Ievainojamība

Arvien vairāk un vairāk arhitektūra ir formu uztiepšana pasaulei, lai gan to neviens nav lūdzis. Tas rada ievainojamību: tā vienmēr ir pazemota kā mīlētājs, kas uzskaita savas pozitīvās īpašības kādam, kurš par viņu zaudējis interesi.

Mids

Mēs ticamies visus pašreizējās sistēmas atkritumus padarīt par priekšrocību. Valdnieka Mida demokrātisks variants: mēģināt atrast konceptu, ar kura palīdzību nevērtīgais kļūst par ko tādu, kur iespējams pat netveramais.

Mītisks

Tādi kompleksi kā *la Défence* sastāv tikai no viduvējām, lai neteiktu neglītām, defektīvām un nepilnīgām celtnēm, tomēr tām piemīt arī savdabīgs grandiozums, un, ja uz tām skatās noteiktā veidā un noteiktās dienās, tās pavisam viennozīmīgi izskatās pilnīgi brīnišķīgas. Vienīgais (radikālais) izskaidrojums ir tāds, ka gandrīz visas celtnes, sasniedzot zināmu lielumu, kļūst skaistas ar savu iespaidīgo klātbūtni vien. Ētiskā ziņā to ir ļoti grūti pieņemt, ja esat arhitekts un ticat, ka radāt kaut ko skaistu, nevis ka skaistums ir kaut kas tāds, kas nāk no ārpusē vai vienkārši ir iespajds no lieluma paša par sevi.

Mūžība

Cik daudzas no šīm ēkām būtu pelnījušas mūžīgo dzīvi? Šāds jautājums Eiropā ir aizliegts, jo urbānā vide tur tiek uzskatīta par kaut ko, kas jāargā un jāciena, nevis jāiznīcina. Daudzos gadījumos, protams, tas ir

U.T.

* “Jautrā zinātne” (vāc. val.) – Frīdriha Ničes darba nosaukums.

pilnīgi legītimi. Bet kad mēs skatāmies uz šīm celtnēm – materiāli, no kā tās celtas, nav paredzēti mūžībai, tās lielākoties izsaka šibriža finansiālo īstenību, un kļūst arvien grūtāk tās aplūkot Eiropas vēsturiskajā kontekstā. Tās nebija iecerētas ar pretenziju un ilglaicību; tā bija provizoriska – īstermiņa – arhitektūra.

Noslēpums

Utopija ir stāvoklis, nevis mākslinieku kolonija. Tas ir visas arhitektūras netīrais noslēpums, pat vispazeminātākās: dziļi tur visa arhitektūra, neatkarīgi no tā, cik tā būtu naīva vai ticama, tiecas padarīt pasauli par labāku vietu.

Rīgas Laiks: (*Rāda ārā pa OMA Roterdamas biroja logu.*) Kā iespējams uzcelt tik neglītas ēkas?

Rems Kolhāss: Patiesībā uzcelt neglītas ēkas ir ļoti vienkārši. Šīs ir ļoti lētas celtnes – holandieši nekad nav gribējuši tērēt naudu arhitektūrai. Un tādēļ tās ir neglītas. Bet ir arī otrs cēlonis – viņi tās būvē ļoti vientiesīgā, varētu teikt, gandrīz vai zinātniskā veidā, kā tas mēdz notikt komunistu zemēs un kā tas ir noticis arī Holandē. Un tad kādā brīdī viņi iedomājas, ka tās tomēr ir mazliet par raupju un derētu kaut kas mazliet

smalkāks. Šīs te celtnes būvētas bez kādas intelektuālas piepūles, bez naudas, lai izveidotu kaut ko būtiski citu.

RL: Jūs esat teicis: jo ēkas neglītākas, jo sakarīgāka ir pilsēta. Ko tas nozīmē?

Kolhāss: Ikviena no ēkām ir viduvēja un pat neglīta, bet tās saplūst kādā lielākā veselumā, kā tas ir, piemēram, Roterdamas gadījumā – kas gan neizskatās sevišķi glezni vai iepriecinoši.

RL: Bet, ja mēs nerunājam par materiāliem, kas ēkas padara novecojušas un nepievilcīgas?

Koncertzāle *Casa da Musica* Portu (2004)

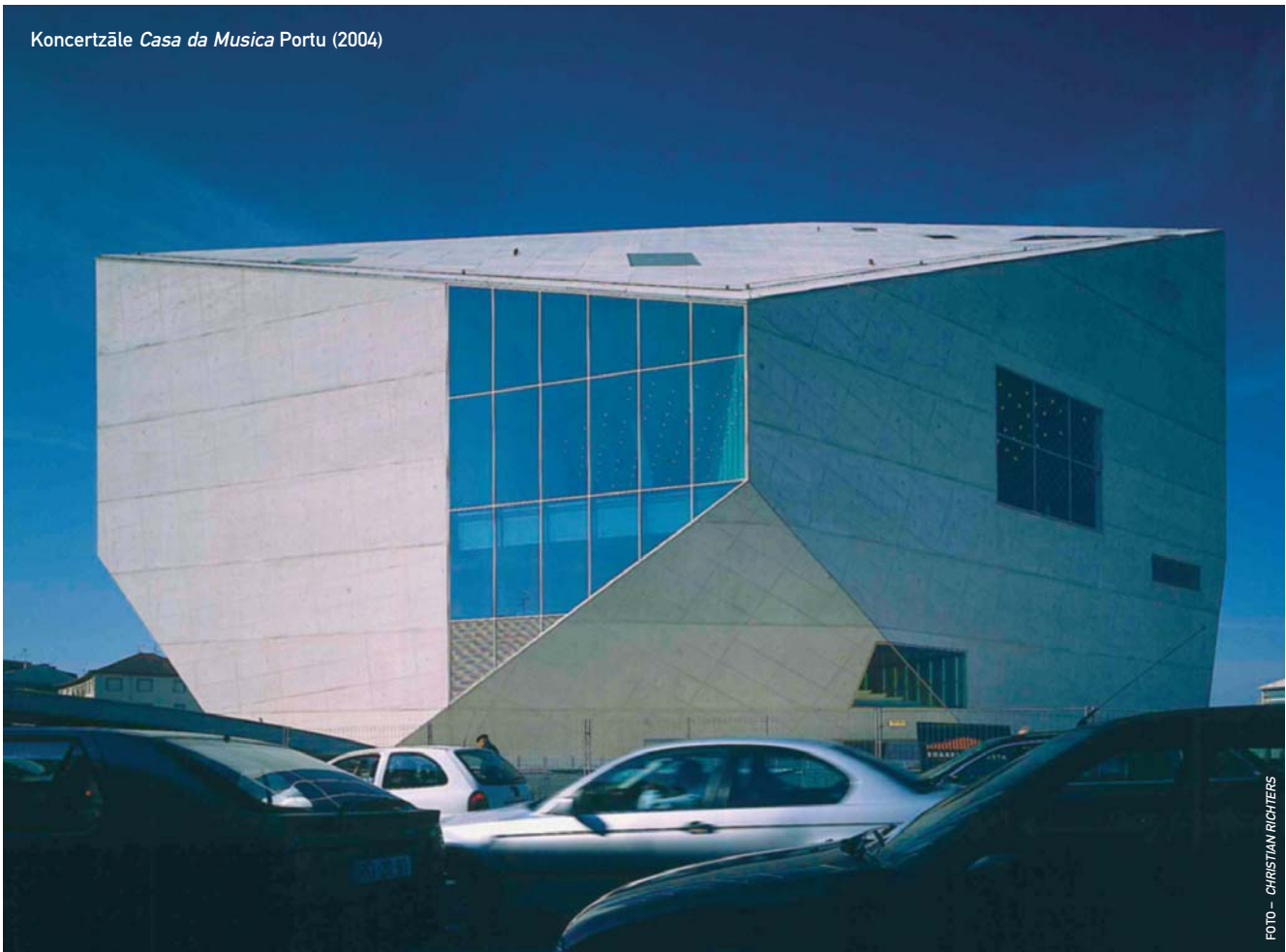

FOTO – CHRISTIAN RICHTERS

Tā prasījusi daudz darba. Tā ir liela.

Pilsoņtiesību kustība iesniegusi petīciju pret jauno ēku.

Premjerministrs: "Es vairāk raugos uz nākotni. Tas ir milzīgs sasniegums par godu pilsētai un valstij."

Kolhāss: Nu, tās izskatās vecas, jo būvētas no lētiem materiāliem un nav pienācīgi uzturētas.

RL: Skaidrs. Bet kāpēc tās izskatās tik garlaicīgas?

Kolhāss: Šeit nav detaļu, nav proporciju, nav smalkuma – daudz iemeslu, lai tās izskatītos neglīti. Detaļas, smalkums, materiāli.

RL: Bet arī tie debesskrāpji tur tālāk izskatās jau veci, neinteresanti.

Kolhāss: Tam ne vienmēr ir vieni un tie paši cēloņi. Daži no tiem izskatās neinteresanti tieši tādēļ, ka tie mēģina

būt interesanti. Daži izskatās veci, jo mēģina izskatīties jauni. Dažas ēkas izskatās viduvējas, jo ir pārāk pretenciozas. Bet es jums piekritu – šis nav sevišķi iedvesmojošs skats.

RL: Jūsu grāmatā "S, M, L, XL" vienā no "piezīmēm uz malām" teikts, ka pilsētā interesantākās mēdz būt tieši tās vietas, kur neviens nav centies uzcelt vai ierīkot kaut ko speciāli. Un ka pilsēta it kā pati grib būt pa savam... Vai pilsēta varētu kaut ko gribēt?

Kolhāss: Vai jūs runājat par pilsētu kā kādu kolektīvā gara izpausmi?

Noslēpums

Es domāju, ka viena no fatālākajām lietām, kas skar arhitekta karjeru, ir brīdis, kad viņš sāk sevi uztvert pārāk nopietni, kad viņa priekšstats par sevi sakrīt ar to, ko par viņu domā citi – kad viņam pietrūkst noslēpuma. Es vienmēr mēģinu atrast līdzekļus un taktiku, kā no tā izvairīties.

Plānošana

Manuprāt, ir interesanti pilsētu aplūkot ne vairs kā audumu, bet vairāk kā "tīru" līdzāspastāvēšanu, attiecību sēriju starp

objektiem, kas gandrīz nekad nav artikulēti vizuālā vai formālā veidā, vairs nav “noķerti” arhitektoniskos savienojumos... Bet, ja jūs nonākat pie secinājuma, ka šādi savienojumi vairs nav nepieciešami, tad tas nozīmē izsist pamatu paša profesionālajai eksistencei. Ja plānošana nav nepieciešama vai tā nav atbilstoša... kādēļ tad plānot vispār?

Pretējs

Viena no galvenajām pašreizējā arhitektūras stāvokļa traģēdijām ir tā, ka ikvienas jaunas paaudzes gudrība pastāv pilnīgi atrauti no blakus paaudzes gudrības. Sešdesmitie uzticējās un dievināja debesskrāpjus, septiņdesmitie tos negribēja pieņemt un faktiski darbojās pretēji tiem.

Roterdama

Roterdamā bumbas iztukšoja centru: to aizstāja ar mākslīgu sirdi, kuras kodols bija tukšums.

Šopings

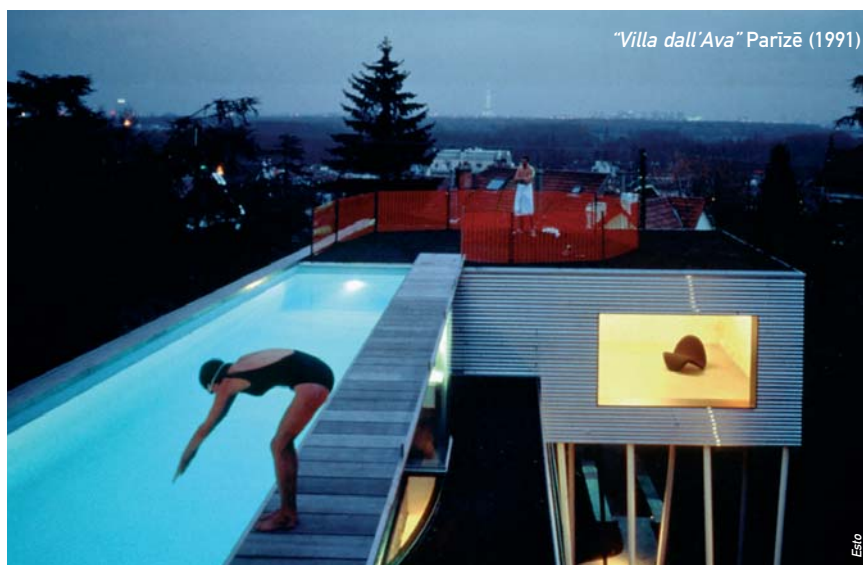
Visa pasaule – šopings, šopings rada atkritumu telpu. Tajā iekļūst tirdzniecības un reklāmas tēli, tos pārdod un pērk; arhitektūra ir šī procesa daļa, tas viņu rada, bet viņa to modelē. Ķīnā, Maskavā, Savienotajās Valstīs, Eiropā, Āfrikā tā ir viena un tā pati telpa, kas attīstās ar milzīgu ātrumu.

Taisīt

Un tieši tagad ir desmit reiz interesantāk lietas taisīt nekā tās spridzināt... Sprādziens ilgst vienu mirkli, bet izgatavošana daudz ilgāk. Šajā nozīmē dekonstrukcija ir izdarījusi arhitektūrā visu, ko varēja. Tas varētu būt svarīgs veids, kā analizēt lietas, eksperimentēt, taču arhitektūrā es tam neredzu nekādu nākotni.

Tuvums

Līdzko divas ēkas atrodas vienā un tajā pašā telpā vai viena otras tuvumā, neatkarīgi no tā, vai arhitekts to vēlas vai nē, vai kāds par to uztraucas vai nē, starp tām izveidojas zināmas attiecības. Tas ir farss – uzskatīt, ka, lai radītu šīs attiecības, ēkām būtu jābūt līdzīgām vai būtu vienai ar otru jāaskan. Tāpat kā ikviens, kas atrodas pasaulē līdz ar citu, zina, ka vienkāršs tuvums – lietu vienkārša līdzāspastāvēšana – rada attiecības, kas pastāv gandrīz neatkarīgi no to cilvēku gribas, kas šos objektus radījuši.

“Villa dall'Ava” Parīzē (1991)

Eslo

RL: Es nezīnu.

Kolhāss: Piemēram, Holandē ir milzīga atšķirība starp Amsterdamu un Roterdamu, un tas nozīmē arī milzīgu atšķirību starp abu pilsētu ambīcijām; atšķirības ir arī potenciālā, naudas daudzumā, lai kaut ko īstenotu. Roterdamas noskaņojums ir tāds, ka cilvēki neraizējas vis par skaistumu, bet par efektivitāti, te valda zināma tieksme uz avantūriskumu, zināms... varbūt ne smallums, bet radošs gars.¹

RL: Tomēr kāpēc tās vietas, kur neviens neko nav izdomājis, pilsētā varētu būt interesantākās?

Kolhāss: Es domāju, ka, par spīti neglītumam vai tieši pateicoties tam, pilsēta neizvirza nekādas īpašas prasības. Tā neliek skatīties uz sevi kā uz brīnīšķīgu, bet ir vienkārša pilsēta, kur dzīvot un strādāt.

RL: Labi, bet kādēļ tad jūs projektējat celtnes, kas drīzāk būtu saucamas par skaistām?

Kolhāss: Nu, būtu visai sarežģīti apzināti projektēt neglītas celtnes, lai gan uz to, ka gandrīz vai ikviena jauna celtnē ir kaut kā īpaši ekstravaganta, mēs pavisam nesen esam sākuši atbildēt ar vienkāršākām ēkām, tādām, kurās izmantota zināma vienkāršība. Rīgā nē, bet citās vietās.

RL: Starp citu, atgriežoties pie pilsētas gribas – kā jums šķiet, ko sev varētu gribēt Rīga?

Kolhāss: Es to tik labi nepazīstu, bet sajūta, kuru es Rīgā uztveru, ir lepnums. Tādēļ domāju, ka viena lieta, ko tā grib, ir – būt par sevi lepna.

RL: Lepnai – par ko?

Kolhāss: Es domāju, par to, ka tā ir pārdzīvojuši tik daudzas dažādas politiskas vētras un vardarbību, saglabājot prieku, smallumu un veselumu. Domāju, to Rīgā sajūt ikviens.

RL: Jūs sakāt, ka projektējot ēku, jūs radāt tās stāstu. Kāds varētu būt jūsu stāsts par topošo Rīgas mūsdienu mākslas muzeju?

Kolhāss: Es neesmu pārliecināts, ka esmu ko tādu teicis, bet ikviena projekta sākuma posmā jūs atrodaties grūtībās, jo ideja vēl ir ļoti nenobriedusi un trausla un to vēl nav iespējams pārliecināši izskaidrot. Un Rīgas muzejs nav izņēmums. Tā ir ideja, kas pretojas tendencei, bet reizē turpina to – piešķirt kādreizējām industriālajām celtnēm jaunu, lielākoties kultūras saturu, radot pat tādu kā vispārēju Eiropas industriālo kultūras celtnu stilu. Rīgā mēs nevis izmantojam vecās industriālās celtnes interjerus, bet saglabājam tās raksturu lielā telpā, tādējādi nepakļaujoties pašam celtnes raksturam.

RL: Jūsu grāmatās parasti viena daļa ir par OMA darbību, bet otra – par dažādiem notikumiem tajā pašā laikā pasaulē. Kāda ir saistība starp šīm abām grāmatu “linijām”?

Kolhāss: Man nepatīk, ka arhitektūru vienmēr mēdz aplūkot it kā tukšumā, un es esmu pilnīgi pārliecināts, ka mūsu centienus ļoti būtiski nosaka apstākļi, gadījums un daudz kas cits, kas tai brīdī

¹ Par Roterdamu Rems Kolhāss kādā intervijā saka: “Pilsēta bez kādām prasībām, bez kādiem skatiem, bez kādas kultūras, bez kādiem kārdinājumiem; mēs dzīvojam gandrīz perfektā klusumā un strādājam ar neticamu neatlaidību.”

notiek ekonomikā, politikā un citur. Tādēļ es vienkārši gribu atspoguļot šo paralēlumu. Un mani patiešām arī interesē šīs citas pasaules. Manuprāt, šī gandrīz vai žurnālistiskā interese par pasauli arhitektūrā ir noteicošā. Piemēram, būt Rīgā – tas nozīmē sastapties ar komunisma rēgu; strādājot Ermitāžā Sanktpēterburgā, mēs saskārāmies ne vien ar komunisma, bet arī carisma garu, ar naudas trūkumu... politiskā dimensija vispirms visu projektu padara dzīvāku, ka tā ietekmē arī mūs un mēs spējam labāk atrast vajadzīgo.

RL: Bet kas tieši jūs piesaista mūsdienu pasaulē? Jūs, piemēram, esat sastādījis grāmatu par iepirkšanos – vai tā arī jūs saista?

Kolhāss: Tā ir, teiksim tā, fundamentāla socioloģiska un politiska interese par pašreizējo brīdi. Ir skaidrs, ka mēs virzāmies cauri ļoti murgainam vai vismaz ļoti problemātiskam laikam. Un es tiecos atklāt arhitektūru, kas pieder šim laikam vai spēj iekļauties šajā laikā,

RL: Ko jūs vispār domājat par mūsu laiku? **Kolhāss:** Es nezinu. Es pirmo reizi tagad mēģinu rakstīt par vēsturi – varbūt tā būs atbilde. Vasaras es pavadu Grieķijā un Itālijā, lai lūkotos uz romiešu celtnēm...

Es domāju, ka mūsu laiks ir gan šausmīgs, gan brīnišķīgs, un izskatās, ka tas virzās... ir tik daudz tāda, kas mani patiešām aizskar. Bet es negribu padoties.

RL: Vai jūs nevarētu komentēt izteikumu, ka laikmeta stils ir pats laikmets, bet laikmeta arhitektūras stils ir tas, kādu laikmets gribētu sevi ieraudzīt?

Kolhāss: Ne gluži, jo, manuprāt, tas paredz vairāk kontroles, nekā mums ir, un arī vairāk apziņas, nekā mums piemīt.

RL: Izskatās, ka arhitekts ir laika kalps.

Kolhāss: Ir tāds nepatīkams, taču arī interesants arhitektūras aspekts, ka arhitekts nevar uzņemties iniciatīvu, viņš vienmēr ir atkarīgs no kāda cita, kas to uzņemas, un tad arhitekts atsaucas.

Apmēram pēc 15 gadu *OMA* darba mēs sajūtām, ka šis nosacījums ļoti ierobežo,

Kalpa stāvoklis ir interesants tajā ziņā, ka tas uztur jūsos pazemību, bez tam tas ir ļoti labs nosacījums prāta attīstībai.

vai arī radīt kaut ko ticamu. Te runa ir ne tik daudz par saistīšanu, vairāk par iepazīšanu. Kad es sāku mācīt Hārvardā, es izdarīju statistisku analīzi un kļuva skaidrs, ka viena no stabilākajām substancēm pasaulē šodien ir iepirkšanās. Taču gandrīz trīsdesmit gadus nebija nekādu pētījumu par iepirkšanos, un faktiski oficiālā arhitektūra un iepirkšanās bija totāli šķirtas. Tad es sāku pētīt iepirkšanās tehnikas, bet tas nenozīmē, ka es īpaši interesētos par iepirkšanos.

RL: Vai jums nav garlaicīgi visu laiku runāt par globalizāciju, tirgus ekonomiku, iepirkšanos, visām šīm muļķībām?

Kolhāss: Savā ziņā tas ir ļoti garlaicīgi, šīs “muļķības” pašas par sevi nav interesantas. Toties interesanti ir runāt par to, kā šīs muļķības un vērtības, kas rada šīs muļķības, rada vēl vairāk muļķību, kā tās rada arvien vairāk muļķību izglītībā, imigrācijā, arhitektūrā, kas kļūst arvien sliktāka un sliktāka.

un paralēli radījam otru ofisu – *AMO*, kas spēj vairāk uzņemties iniciatīvu un būt noteicējs pār savu darbu.

Bet es domāju, ka kalpa stāvoklis ir interesants tajā ziņā, ka tas uztur jūsos pazemību, bez tam tas ir ļoti labs nosacījums prāta attīstībai. Jo mēs neesam noteicēji, mēs varam tikai palīdzēt noteikt, mēs varam mēģināt un ietekmēt. Tas ir nepārtrauktu sarunu process; tas nav nekas, kas būtu interesants pats par sevi, bet uztur jūs pazemības stāvokli. Tā ir zināma pazemība un nepieciešamā ziņkāriba.

RL: Tātad jūs kā persona lūkojaties pēc pazemības...

Kolhāss: Es ne tik daudz meklēju pazemību, bet tā man piemīt, un tādēļ man ir interesanti būt par arhitektu.

RL: Vai jūs varat piekrist apgalvojumam, ka idejas arhitektūrā ir abstraktas, bet vienīgā stabilā lieta ir arhitekta mēģinājums atbildēt nāvei?

Kolhāss: Es pazīstu daudzus... Teiksim tā: nāvei arhitektūrā ir milzīga nozīme. Liela

Baltais galdauts (arhitekta sapnis)

Es pastaigājos ar Janu Vorbergu (*Jan Voorberg*)*, manu toreizējo partneri. Viņš bija arhitekts no Hāgas, tieši manā vecumā, tikai mazs un blonds.

Mēs pastaigājāmies gar upi, pa tādu kā grimstošu dēļu celiņu.

Tas raksturoja mūsu situāciju – ar katru nedēļas brīdi mēs pamazām grimām dziļāk purvā, cenzdamies izķepuroties un viens otru iedvesmot. Tā, pusnogrims, es teicu: “Vai tev nešķiet, ka tas kaut kādā ziņā ir interesanti – pastaigāties gar upi pa tādu grimstošu laipu?” Mums abiem kājās bija šorti, un mēs bijām slapji līdz jostas vietai.

“Jā,” viņš teica. “Tas ir interesanti... Bet tas pilnīgi atšķiras no sausas pastaigas.”

Kad mēs aizgājām līdz upes galam, tur bija šausmīgs bezdibenis.

Vilcinoties mēs lūkojāmies lejup.

“Tur nav nemaz tik dziļš,” es teicu.

“Nē,” viņš teica, “tur nav. Un siena nemaz nav tik tāva. Es domāju, ja mēs būsim ļoti piesardzīgi, mēs gandrīz vai varēsim noiet līdz lejai. Mums gan nāksies iet pa diagonāli, bet es domāju, ka mēs to varēsim.”

Tā, viens otru iedrošinādami, mēs sākām laisties lejup. Un, protams, pirms mēs paguvām atjēgties, mēs jau kritām. Kūleņodams pa klinti, es pamanīju, ka mēs nogāzīsimies nelielā plāvā, kur mazā zāles pleķīti piknikam bija sasēdušies milzums daudz cilvēku. Es uzreiz sapratu, ka tas ir pikniks, jo tur bija uzklāts liels balts galdauts un visa grupa sēdēja ap to.

Tā nu krizdams es domāju: “Kā es varētu piezemēties? Kā es varētu neuzgāzties virsū cilvēkiem? Kā es varētu nokrist, nepārvēršot piknikotājus vienā vienīgā putrā?” Savā prātā es aprēķināju kritiena trajektoriju.

Es vairākas reizes atsitos pret zemi, veiksmīgi izvairoties no cilvēkiem. Bet tad, pašā pēdējā brīdī, mans papēdis sāpīgi atsitās pret kaut ko mīkstu.

“Ak, Dievs, Jan, es tam trāpīju!” Es neuzdrošinājos tam pieskarties. Es pataustīju savu papēdi, tas bija asiņainā putrā. Tad es pagriezies un ieraudzīju mazu bedrīti – tajā atradās bērns, kura galvu es biju sašķaidījis.

* Jans Vorbergs – holandiešu arhitekts, 80. gadu sākumā līdzdarbojās *OMA*, pēc Nīderlandes deju teātra projekta apstiprināšanas aizbrauca atpūsties uz Brazīliju, kur viņu nogalināja.

UZMANĪBU!

AIZ MĀJAS IR CILVĒKS!

Objekts: interviju sērija
ar pasaules arhitektiem

Projekta autors un atbalsts:
arhitektu birojs
Sarma&Norde

FOTO – HANS WERBMAN

daļa no konstruktīvisma patiešām nodarbojas ar nāvi un mauzolejiem, un sarkofāgiem, taču es pats vairāk interesējos par kaut ko tādu kā organizēta dzīve.

RL: Sakiet, vai jūs varat iedomāties projektēt māju pats sev?

Kolhāss: Nē, nē, nekādā gadījumā. Man nepieciešama atgriezeniskā saite... Man nepieciešama komunikācija.

RL: Bet tā runā jūsu racionālā puse. Kā ir ar jūsu tumšo, instinktivo pusi?

Kolhāss: Es vienīgi zinu, ka nekad to nedarītu. Bez šaubām, man ir divas puses vai vairāk, taču tās mani neinteresē.

RL: Bet kādēļ tad savā grāmatā jūs publicējat, piemēram, savu sapni?

Kolhāss: Tas ir vienkārši cits izskaidrojuma veids... lai parādītu, cik trausls ir process un cik...

RL: Ko jūs domājat par Ingmāru Bergmanu?

Kolhāss: Kādreiz es rakstīju scenārijus, tā ka bija periods, kad es redzēju gandrīz vai ikvienu filmu... Manuprāt, viņa filmas ir neticamas un atstāj ļoti spēcīgu iespaidu. Ne tik daudz filmas, kā ciniņš ar reliģiskām problēmām, bet vēl vairāk – sekss un spriegums ap seksu. Šī tematika sešdesmitajos bija ļoti spēcīga.

RL: Es jums to pajautāju, jo jūs man atgādināt Bergmanu.

Kolhāss: Fiziski?

RL: Jā. Vai man vajadzētu domāt, ka jūs arī plosa viņa problēmas?

Kolhāss: Uz šo jautājumu es neatbildēšu.

RL: Vācu režisors Verners Hercogs

filmēšanas laikā vienmēr centās izdarīt

kaut ko tādu, lai filma notiktu, pat tīri fiziski. Varbūt arī jums kaut kas jāizdara, kad jūs strādājat pie projekta? Nu, varbūt jāiesit kādam vai jāpiedzēras?

Kolhāss: Arhitektūra ir kļuvusi pilnīgi neiespējami konservatīva un kļūst arvien konservatīvāka. Taču jāņem vērā, ka galvenie klienti ir privātie uzņēmēji, un viņi nepiedod. Ja viņi pamanītu, ka es esmu piedzēries, neviens pie manis vairs nenāktu. Smieklīgā veidā mēs esam spiesti uzvesties labāk un labāk, tā ka, iespējams, tas var izvērsties kādā drāmā vai šokējošā atrisinājumā. Misa van der Roes un Korbizjē paaudze vēl varēja atļauties šādas drāmas, bet mums tās vairs nav iespējamas.

RL: Bet kāda ir saistība starp jums kā arhitektu, kā personību, un projektu?

Kolhāss: Es ne... Es domāju, ka jums nevajadzētu arhitektūrā tik daudz meklēt sakarību starp personību un arhitektu, bet vairāk – intelektu, prātu. Jaunību es pavadīju Āzijā, un kopš tā laika jutos ne tik daudz kā personība, bet kā prāts – un tā ir milzīga starpība.

RL: Vai tas nozīmē, ka jūs vairāk jūtaties kā domājoša būtne? Kā Dekarts?

Kolhāss: Es sevi nesalīdzinātu ar Dekartu, un varbūt Dekarts arī bija personība. Es vairāk jutos kā neatkarīgs saprāts, kas tiecas saprast noteiktas parādības. Un spēja savienot šīs parādības ar intelektu liek virzīties uz priekšu. Savā ziņā es vairāk esmu žurnālists nekā personība. Es nupat atgriezos no Londonas, kur 24 stundās mēs intervējām 62 cilvēkus. Es drīzāk mēģināju saprast, kāda ir Londona pati, nekā piespiest to atbilst mūsu priekšstatam.² Un arī šeit es cilvēkiem

nesaku, kas viņiem būtu darāms. Es diriģēju domāšanas procesu.

RL: Vai tas nenozīmē, ka jūs vairāk interesējaties par ēkām, nekā par cilvēkiem?

Kolhāss: Ļoti interesējos arī par cilvēkiem.

RL: Jā, bet ēkas ir, varētu teikt, tīrs intelekts, bet cilvēki nav caurskatāmi.

Kolhāss: Jā, bet, piemēram, lai uzbūvētu vienu celtni, arhitektam jādiriģē orķestris, kas sastāv no, teiksim, 2000 vai 3000 cilvēkiem. Viņam jāpārlicina politiskie līderi, jāpārlicina ietekmīgi cilvēki... No vienas puses, viņa darbam ir abstraktas, gandrīz zinātniskas īpašības, bet, no otras, milzīgs pārliecināšanas spēks, būtiskos brīžos savienojot gan autoritāti, gan pazemību. Bet ko jūs mēģināt darīt? Vai jūs mēģināt aizrauties līdz saknei, vai arī izteikt neapmierinātību ar pretrunām manās atbildēs?

RL: Es pazemīgi mēģinu saprast, bet, tā kā es neesmu arhitekts, es daudz ko nesaprotu. Es nesaprotu, piemēram, kā ir iespējams uzbūvēt kaut ko jaunu? Jo ir taču tikai tās formas, kādas ir...

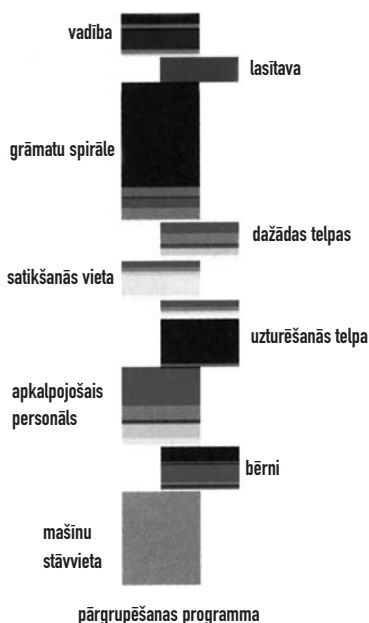
Kolhāss: Vai drīkst mēģināt paskaidrot?

RL: Es jūs ļoti lūdzu.

Kolhāss: Es parādišu divus veidus, kā to izdarīt. Viens ir pilnīgi lineārs un savā ziņā garlaicīgs. Un otrs ir pilnīgi pretējs. Tātad, kāds vēlas celt bibliotēku un saka, ka grib to un to, un tā tālāk.³ Bet šis "kāds" negrib rīkot konkursu, tādējādi mums ir klients un padome, un mēs ar tiem diskutējam. Tā, vispirms mēs aplūkojam bibliotēkas un... Jūs zināt, ka bibliotēkas sastāv no grāmatām un publiskās telpas, un viena no galvenajām bibliotēku problēmām ir tā, ka grāmatu apjoms pieaug, bet publiskā telpa tiek arvien vairāk saspiesta. Un jums tagad ir jāatrod veids, lai grāmatas paliktu savās vietās vai tiktu sablīvētas – bet ne uz publiskās telpas rēķina. Un šeit ir iespējams saprātīgs, racionāls solis. Paskatoties uz bibliotēkas uzbūvi, mēs redzam, ka tajā ir daudz dažādu daļu, bet grāmatām patiesībā ir atvēlēta tikai maza daļa: patiesībā bibliotēkām ir sakars ar daudz ko citu, ne tikai ar grāmatām. Mēs paskatāmies uz šīm daļām un noskaidrojam, kuras no tām ir nemainīgas, un kuras, kā mums šķiet, varētu mainīties. Piemēram, ar mašīnu

² OMA izstrādā Londonas daļas attīstības plānu.

³ Runa ir par OMA projektēto Sietlas publisko bibliotēku.

stāvvietu visdrīzāk tuvākajā nākotnē nekas nenotiks. Daļa, kas atvēlēta bērniem, varētu mainīties. Tā mēs atšķiram divus stabiņus – viss, kas atrodas pa labi, būs stabils, nemainīgs, viss, kas pa kreisi – nestabils un neskaidrs. Tad mēs paņemam šīs

nemainīgās lietas – teiksim, kā tādas kastītes – un sakraujam vienā grēdā, bet pa starpām ievietojam visas mainīgās daļas tā, ka tās ļoti viegli var izmainīt vai nomainīt. Tiktāl tas ir pilnīgi racionāls process, nekādas iztēles. Tagad mēs palūkojamies uz pilsētu un, teiksim, šeit ir kalns, šeit ir osta, šeit ir tas, un – tagad mums jāizvieto šīs kastes, lai katra no tām izskatītos atšķirīgi. Šī viena izskatīsies kā kalns, šī atbildīs kaut kam citam, tā – vēl kaut kam citam. Un tad mēs tās visas savienojam. Tādējādi šeit ir ļoti maz jaunievedumu, tie ir pakāpeniski soļi, un tiem spēj sekot ikviens, un ikvienam ir tiem jāseko, jo mēs esam to izskaidrojuši gan padomei, gan “Boeing” direktoram, gan “Microsoft” direktoram, gan citiem. Un tālāk – Sietla ir zemestrīču zona un viņiem nav daudz naudas, jo tā ir municipalitātes ēka, tāpēc mums jāatrod struktūra, kas ir arī “celtnes āda”; un tad mēs ietinam tajā to visu un tad... tā jau ir ēka.

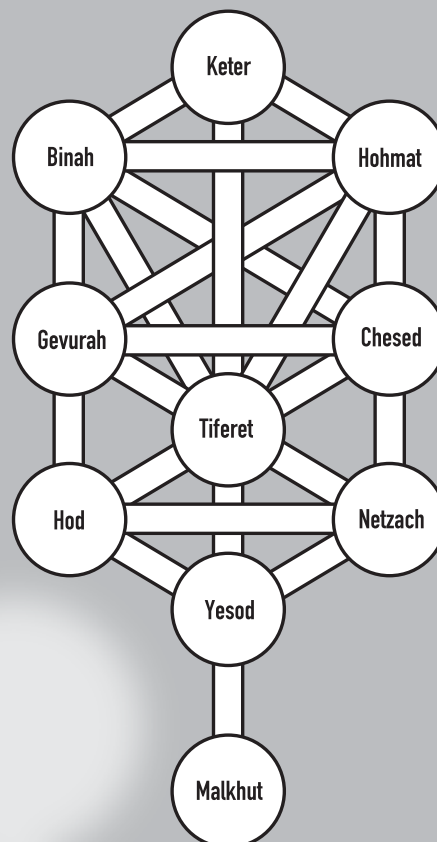
Bet tagad – pavisam citāda loģika. Šeit mēs projektējam māju ģimenei Holandē, vīrs atnāk un saka: vispār man nepatīk mani ģimenes locekļi. Es gribu māju, bet

tādu, kur katram būtu sava vieta, un mēs sanāktu kopā tikai tad, kad tas būtu nepieciešams. Un vēl viņš saka, ka viņam ir pilnīga nekārtības fobija, tā ka viņam vajadzīga papildus telpa noliktavai. Mēs uztaisām uzmetumu un sakām, ka tas viss ir noliktavas telpa un viņam nekad nebūs nekārtība. Tad mēs “izrokam” tajā noliktavā istabu katram ģimenes loceklim – teiksim, šī būs ala sievai, šī – ala bērniem, un tad būs tāds kā tunelis, kas to visu savienos un ko viņi izmantos, lai sanāktu kopā. Tiktāl itin racionāli.

Tagad. Es aizbraucu uz Nigēriju, un tur uz mani atstāj lielu iespaidu tas, kā nigērieši reaģē – viņi reaģē zibenīgi, tur nav laika domāt, un tas prasa ārkārtīgi spēcīgu intelektu, lai nevilcinātos. Āfrikā vispār ir tendence visam ātri izzust, tikko mēģini to kaut kā satvert. Ģimenes mājas pasūtītajam projekts patiešām iepatikas, bet ik pēc jaunas prezentācijas viņš mums sūta faksu, prasot, vai mēs nevarētu paredzēt arī kamīnu, vēl to un to... Vienmēr bija kāda problēma, un viņa ķermeņa valoda kaut kā mani nepārļicināja, ka mēs to projektu varēsim pabeigt. Es atgriezos Nigērijā.

Arjuna! Skati šajā Manā ķermenī visu, ko vien vēlies redzēt. Šis Visuma veidols var atklāt visu, ko tu gribi redzēt tagad un ko vēlētos redzēt nākotnē. Šeit vienkopus ir viss – gan kustīgais, gan nekustīgais.

/Bhagavad-Gīta, 11.nodaļa „Visuma veidols”, 7. pants/

Mūsdienu Fausts

Paradoksāli, neapstrīdama arhitektūras uzplaukuma brīdi – Džefs Kipniss uzskata, ka arhitektūra nekad nav bijusi tik laba kā tagad – starp arhitektiem, kritiķiem un publiku pieaug slēpts naidīgums. Iespējams, kā neapzināts sods par arhitektu neapšaubāmo izvirzīšanos priekšplānā strauji izplatās vispārējs skepticisms par arhitektu motivāciju...

Vēl iepriekšējā paaudzē neviens neapšaubīja arhitekta labos nodomus, bet šodien tiek uzskatīts, ka arī arhitektam piemīt bezgaumīgas emocijas, ka viņa godaprāts ir kompromitēts un ka īstenībā viņš tiecas būt slavens. Tipiskam mūsdienu stārhitektam* – šo vārdu lieto pat ievērojami arhitektūras kritiķi – klienta intereses ir vienaldzīgas, viņš nicina paša projektēto ēku apdzīvotājus, visdažādākajās vietās atkārtot vienus un tos pašus izsmeltos paņēmienus, un ir laimīgs, ka atbrīvojies no arhitektūras lempīgā morālisma un neveiklajiem sociālajiem alibi. Viņš kā no mēra vairās no vienīgā profesijas jaunā lamuvārda – “funkcija”; izmaksas viņam neko nenožīmē; vienīgais, kas viņam kopīgs ar viņa nopietnajiem priekšgājējiem, ir tas, ka arī viņa meistardarbiem mēdz tecēt jumts. Mūsdienu Fausts: viņš peldas uzmanības apliecinājumos, taču netiek ņemts nopietni. Taču Fausts vismaz savus līgumus varēja slēgt pats: viņa pašreizējo, samazināto iemiesojumu radījuši tirgus stratēģiju tūkstoši, viņu izveidojuši stila žurnāli, neprātīgi neprofesionāli, pielaidīgi frilanseri, izvairīgi politiski aprēķini, primitīvas TV ziņas, akadēmiskās atzinības liknes, apmaksāti ceļojumi, tūkstošiem uzpūstu motīvu un viņa nomākto kolēģu augstsirdība...

Abpusēji papildinošajā *glaimošanas korozijas* procesā iezīmējas tādas būtiskas detaļas kā matu griezumš, firmas zīmes, milas dēkas, brilles, kurpes un citas arhitekta ģēnija iezīmes. Arhitekta, kritiķa un publikas Bermudu trīsstūri tirgus ekonomika katram no stūriem dod perfektu sevis nogalināšanas iespēju.

No Rema Kolhāsa/AMO 2006. gada izdevuma *“Post-Occupancy”*

* *Starchitect* – angļu valodas neoloģisms, kas veidots no vārdiem *star* – zvaigzne, un *architect*.

Mums bija jāpiedalās konkursā par jaunas koncertzāles projektēšanu,⁴ un tur ar mani notika tāda kā nigērieša apgaismība: mums jāņem šīs ģimenes mājas projekts, tas jāpalielina un tad tā kļūs par koncertzāli. Un tā mēs arī izdarījām, bet “tunelis” kļuva par ideālu zāli, jo tajā bija izcila akustika. Lūk, šis stāsts ir pavisam savādāks, tas bija tāds kā intuitīvs iztēles lēcienis.

RL: Vai jūs varētu teikt, ka arhitekts projektējot atgriežas pie ideālas formas?

Kolhāss: Patlaban tikai daži arhitekti darbojas ap ideālu formu. Manuprāt, vārds “ideāls” ir, iespējams, viens no šausminošākajiem vārdiem, un tikai daži no mums spēj iztēloties jēgu kādu saistību ar to.

RL: Bet, ja nemaldos, jūs izteiciāties, ka jūs jaunais Ķīnas TV tornis Pekinā, iespējams, būs pilnīgi brīnišķīgs, perfekta celtnē. Tas jau arī ir saistīts ar ideālu.

Kolhāss: Es tā teicu? Es personiski domāju, ka tā ir ļoti brīnišķīga celtnē, taču ne ideāls. Tā nav simetriska, un tai vispār nepiemīt tās kvalitātes, kādas varētu attiecināt uz ideālu formu filozofijā. Manuprāt, filozofijai bija sava loma postmodernismā, bet patlaban mēs esam tādā periodā, kad mums iztēlei jāauzticas vairāk, tādēļ problēma patiešām ir tieši pārliecībā – kā iedvest pārliecību un kā būt pārliecinātam, ka tas, ko darāt, ir kaut kas neparasts, un ka tas ir īstenojams tieši šādi.

RL: Vai šis Ķīnas tornis patiešām ir savdabīga atbilde sagrautajiem Dviņu torņiem?

Kolhāss: Es neesmu teicis, ka tā ir atbilde, bet tā gadījās, ka mēs bijām uzaicināti vienlaikus piedalīties gan konkursā par apbūvi Dviņu torņu vietā, gan konkursā par Ķīnas TV ēku. Mēs izvēlējamies Pekinu, jo mums šķita, ka “Nulles vietā” (*Ground Zero*) tuvākajos desmit gados nav iespējams uzbūvēt neko jēdzīgu.

RL: Tātad, tas bija tīri praktisks lēmums?

Kolhāss: Tas bija praktisks, bet arī politisks lēmums. Šobrīd manas simpātijas nav Amerikas režīma pusē. Man nešķiet, ka Amerikas pienesums pasaulē patlaban ir pozitīvs.

RL: Bet Ķīnas – ir?

Kolhāss: Es domāju, ka Ķīnai ir vairāk... jāpalīdz noteikt, kāda tā varētu būt. Es zinu, Rīgā ir lielas simpātijas pret Ameriku, es zinu...

RL: Varbūt tas kaut kā saistīts ar to, ka jums patīk staļinisma arhitektūra?

Kolhāss: Man nevis patīk staļinisma arhitektūra, bet es par to interesējos. Mums jābūt ļoti uzmanīgiem, jo... manuprāt, jūs jautājums ir mazliet... Man nepatīk staļinisma arhitektūra, bet tai noteikti ir savas kvalitātes, un es tās patiešām mēģinu saprast. Tas, ka es izvēlējos kļūt par arhitektu, bez šaubām ir saistīts ar konstruktīvistiem⁵, ar to revolucionāro apvērsumu – ka arhitekts bija kaut kas līdzīgs scenāristam. Un tam es esmu veltījis ļoti daudz laika. Sešdesmitajos gados es biju Krievijā, Sibīrijā un citur, lai pa istam saprastu to pasauli, un es sapratu, piemēram, ka mans varonis Ivans Leonidovs⁶ bija īsts avangardists, brīnišķīgs cilvēks, lielisks 20., 30. gadu arhitekts, kas projektēja mājas Krimā, un tas bija ne vien politisks pasūtījums, bet arī klasiskās arhitektūras atklāšana, dekoratīvisma atklāšana, ko daļēji iedvesmoja Krimas ainava. Tas

⁴ Runa ir par Porto koncertzāli *Casa de Musica*.

⁵ 1966. gadā es pirmo reizi dzirdēju par īsu brīdi laikā – konstruktīvistu Padomju Savienībā 1923. gadā –, kad ikdienas intimākās detaļas kļuva par arhitektu iztēles leģitīmiem subjektiem. Es nespēju pretoties savai vēlinajai piekrišanai – domāt par arhitektūru nevis kā formu, bet kā organizāciju, lai iespaidotu to, kā tiek dzīvots, kā scenāriju rakstīšanas galēju formu. RK

⁶ Ivans Leonidovs (1902 – 1959), krievu arhitekts, krievu avangarda pārstāvis.

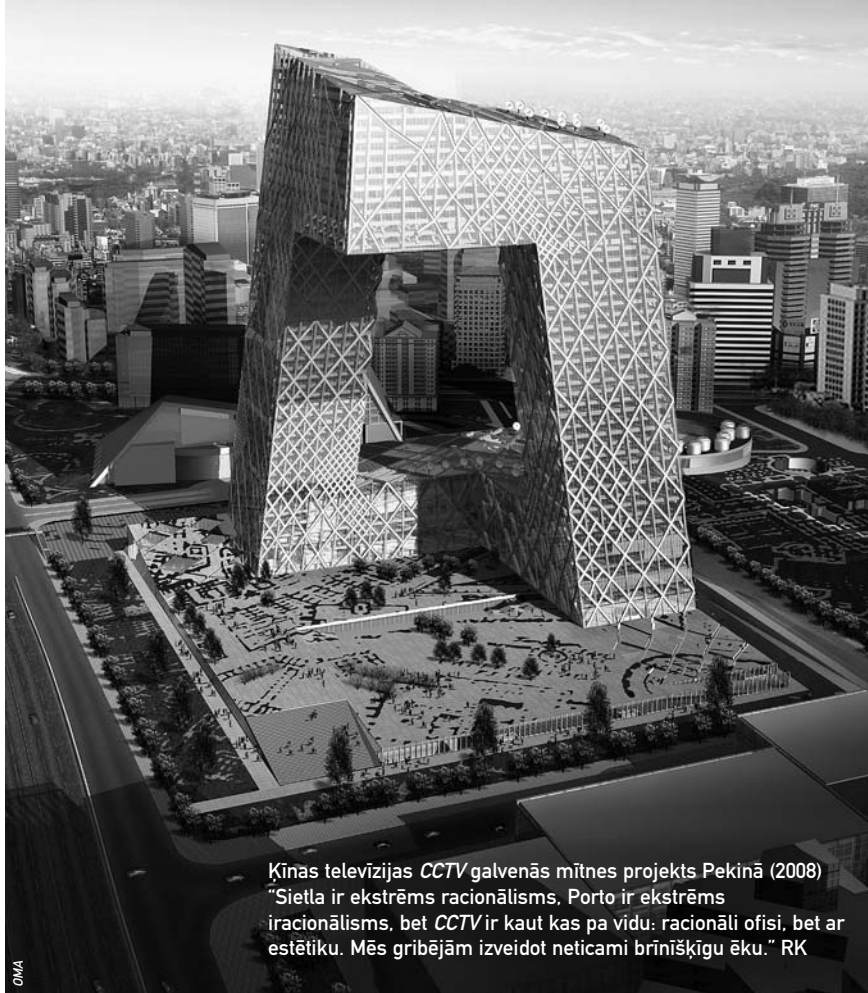
*ikonas***Stīvs Džobss**

Attēlā profilā redzams *Apple Computer* vadītājs, kas joprojām veiksmīgi konkurē ar Bilu Geitsu – ja ne tiešas ietekmes ziņā, tad kā stila noteicējs noteikti. Atjaunojis pozīcijas tirgū ar *iPod* panākumiem, *Apple* turpina atjaunināt *Mac OS X* sistēmu, piešķirot tās versijām skaistus nosaukumus, piemēram, “*Leopard*”.

Bet *Microsoft* ar savu “*Windows Vista*” joprojām kaut kur kavējas.

EPA/A.F.L.

Ķīnas televīzijas CCTV galvenās mītnes projekts Pekinā (2008)
"Sietla ir ekstrēms racionālisms. Porto ir ekstrēms iracionālisms, bet CCTV ir kaut kas pa vidu: racionāli ofisi, bet ar estētiku. Mēs gribējām izveidot neticami brīnišķīgu ēku." RK

Ķīnā naudai nav pēdējais vārds (vēl). Tā ir konceptuāla telpa, kas ļauj uzvert CCTV projektu kā veselumu, kas tomēr ievēro ikvienu atsevišķi. Kolektīvs. RK

Arhitekta dzīve ir tik pilna ar nenoteiktību un dilemmām, ka vēlams ir ikviens nākotnes skaidrojums, ieskaitot astroloģiju. Manā "liktens cepumiņā" bija rakstīts: "Satriecoši Visuresoši Meistari atmiņu pārvērs maltajā gaļā." RK

atrodas kaut kādā perfektā vecumā, kad viss ir ļoti, ļoti smalks... Jūs, protams, varat teikt, ka tā ir staļinisma arhitektūra un tādēļ tā ir slikta...

RL: Nē, kādēļ slikta? Man tā pat patīk. Īpaši tās daudzstāvu tortes Maskavā.

Kolhāss: Jā, tortēm patiešām ir savas kvalitātes, bet īpaši zīmīgs ir metro. Ja jūs domājat par publisko telpu, tās jēgu, tad Maskavas metro – tā ir neticama sistēma.

RL: Bet šī stila celtnes – tās tomēr vienmēr izstaroja varu, pārspēku, kura priekšā jūties neomulīgi.

Kolhāss: Ja es būtu bijis padomju pilsonis, es arī, iespējams, nejostos omulīgi, tās uzlūkojot, bet tagad mēs uz tām varam paskatīties no zināmas perspektīvas.

RL: Bet tas "ļoti brīnišķīgais" Pekinas tornis, iespējams, kļūs par komunistu valsts ikonu.

Kolhāss: Protams, tādas briesmas pastāv. Bet, manuprāt, – tas ir tikai paredzējums – bet, manuprāt... Divu nometņu ciņa ir galā, un tagad iestāties pastāvīgas piemērošanās, pieregulēšanās un izmaiņu periods. Piemēram, Ķīnas centrālajai televīzijai ir visu diennakti raidošs kanāls angļu valodā, un, ja jūs pavērojat ziņas, tad tās ir lielākoties godīgas, jo tas būtu mulķīgi – izmantot to par propagandas vai melu kanālu. Tā ka notiek nolīdzināšanās. Bet ja es, piemēram, paskatos CNN ziņas Amerikā par

Vidējiem Austrumiem un salīdzinu tās ar ķīniešu ziņām angļu valodā, es labi redzu, kurš no ziņu avotiem ir uzticamāks. Tā ka Ķīna, manuprāt, meklē savu ceļu un līdzsvaru, un ceru, ka mūsu celtnes palīdzēs turienes mediju internacionalizēšanā.

RL: Jūs rakstijāt, ka ikviena arhitekta "netīrais noslēpums" ir kaislība padarīt pasauli labāku. Vai tas nozīmē, ka jūs zināt, ko tas nozīmē – labāka pasaule?

Kolhāss: Es domāju, ka "labāka" pašreiz nozīmē ikvienā vietā kaut ko citu. Vairs nav vienas tādas lietas, kas visus padarīs laimīgus.

RL: Vai jūs uzskatāt, ka domāšana par arhitektūru ir arhitektūras daļa?

Kolhāss: Es esmu ļoti skeptiski noskaņots pret arhitektūru. Pašreizējā izglītība arhitektūrā, manuprāt, balstās uz vērtībām, kas ir trīs tūkstošus gadu vecas un kam nav nekāda sakara vai pielietojuma mūsdienās. Bet, ieraugot kādā projektā kaut ko saplacinātu, gandrīz kā plakanu likni – kā beigtas smadzenes, es nodomāju, ka arhitektūra ir kļuvusi arī interesantāka, jo tā var plaši kombinēt mūsdienu tehnoloģijas, izsmalcināto inženierzinātni un vecās neveiksmes. Un tā es pieņemu, ka arhitektūra – varbūt tā ir sagādīšanās vai arī es tagad runāju atskatoties – ir kļuvusi par vienu no retajām teritorijām, kurās iespējams vienlaikus plašs diapazons un dziļums. Lielākajā daļā profesiju šāda iespēja ir pilnīgi zudusi.

RL: Vai šis ir īstais laiks arhitektūrai?

Kolhāss: Nē, nevis arhitektūrai, bet arhitektoniskai domāšanai. Teiksim, nav "īstās" arhitektūras, pavisam noteikti – nav, bet arhitektoniska domāšana ir "īstā" šim laikam.

RL: Pirms šāda veida intervijām es parasti piezvanu savam draugam uz Londonu – viņš ir vecs budisma profesors – un prasu, ko es tādu varētu pajautāt. Un jūsu gadījumā viņš teica: "Pajautāriet viņam, priekš kam, Dieva dēļ, vajadzīgi arhitekti?" Vai jūs saprotat, ko viņš domāja ar šādu jautājumu?

Kolhāss: Es to saprotu itin labi. Pasaule lieliski varētu iztikt gan bez arhitektūras, gan bez arhitektiem. Bet es domāju, ka, nav svarīgi, cik vāja, tomēr vēl joprojām pastāv cerība uz zināmu cēlumu. Vēl es domāju, ka šodienas situācijā, kad pilsētas kļūst virtuālākas, ir ļoti svarīgi, ka ir veids, kā cilvēkus saturēt kopā.

RL: Sirsnīgs paldies jums par šo interviju. ®